

Petr Steiner

Václav Havel a inva-
ze do Iráku

*/ se stálým zřetelem k sovětské okupaci
Československa v roce 1968*

Z anglického originálu *Václav Havel and the Invasion of Iraq* přeložil Martin Machovec / Odpovědný redaktor František A. Podhájský / Obálka, grafická úprava a sazba JT, sazba@typeset.cz / Vydalo nakladatelství RUBATO v Praze roku 2014, Sarajevská 8, 120 00 Praha 2 / www.rubato.cz, studio@rubato.cz / Vytiskla TISKÁRNA PROTISK, s.r.o., ČR

První papírové vydání

© RUBATO, 2014

© Petr Steiner, 2014

Translation © Martin Machovec, 2014

ISBN 978-80-87705-17-9

*Avšak to, že nejsem Vámi, mne nijak nevyvazuje
— aspoň před mým svědomím —
z povinnosti zaujmout stanovisko
a seznámit Vás s ním...*

VÁCLAV HAVEL
„Dopis Alexandru Dubčekovi“
z 9. srpna 1969

Při letmém pohledu na titulní stránku svých oblíbených novin 21. srpna 1968 běžný čtenář sovětské *Pravdy* patrně přeskočil tak důvěrně mu známé heslo „Proletáři všech zemí, spojte se!“ v hlavičce listu. Ale zpráva, která znenadání přidala tomuto heslu na žhavé aktuálnosti, mu rozhodně uniknout nemohla: „TASS je zplnomocněn prohlásit,“ sdělovalo oficiální komuniké typicky sovětským newspeakem, „že straničtí a vládní činitelé Československé socialistické republiky se obrátili na Sovětský svaz a další spojenecké vlády s prosbou o poskytnutí neodkladné pomoci našemu bratrskému lidu Československa, včetně pomoci ozbrojenými silami. Tato žádost byla vznesena, protože existující socialistický řád a ústavou dané právní uspořádání v Československu jsou ohroženy kontrarevolučními silami, které se spojily s vnějšími silami nepřátelskými socialismu.“ Dovolává se „práva vlád na individuální a kolektivní sebeobranu“ a na „konkrétní zájem našich zemí na zabezpečování míru v Evropě proti silám militarismu, agrese a revanšismu, které nejednou zavlekly evropské národy do války“, nemohl soudruh Brežněv než neoslyšet upřímně míněnou prosbu „zdravého jádra KSČ“ a neposkytnout kýženou „bratrskou pomoc“. Do Prahy bylo vysláno půl miliónu vojáků Varšavské smlouvy s úkolem svrhnout československou vládu a nastolit místo ní takovou, jež by byla blíže sovětským představám o socialistickém zřízení.¹

O nějakých třicet pět let později se na ohlasové stránce jiných novin — jejichž světonázorová orientace je v tom nejpříkřejším rozporu s tou, k níž se kdysi hlásila stará dobrá *Pravda* — objevil dopis, který si svým tónem morálního povýšenečtí a agresivity s tím prvním nikterak nezadal. 30. ledna 2003 jej s podpisy osmi evropských státníků otiskl *The Wall Street Journal* pod titulem „United We Stand“ („Jsme sjednoceni“). Tento list v podstatě jen přežvýkal všechna dřívější americká obvinění vůči Iráku, na něž Rada bezpečnosti OSN ve své trestuhodné lehkomyšlnosti nebrala nijaký zřetel. Ve jménu hodnot sdílených společně se Spojenými státy, tj. ve jménu „demokracie, osobní svobody, lidských práv a dodržování zákonů“, požadovali tito politici, aby byl svět konečně zbaven „nebezpečí, jaké představují zbraně hromadného ničení Saddáma Husajna“, které „se ve spojení s terorismem jeví hrozbou nedozírných následků“. Rezoluce č. 1441 dává

¹ „Zajavlenije TASS“, *Pravda: Organ Centralnogo Komiteta KPSS*, 21. 8. 1968, s. 1.

Husajnovi „poslední příležitost,“ dopis pokračoval, „jak odzbrojit mírovým způsobem“.² Nebo se uvidí! Vzhledem k branné síle osmi států, jejichž představitelé se pod tímto ultimátem podepsali, se podobná hrozba může zdát jen bláhovým donkichotstvím. To však pouze tehdy, nevezmeme-li v úvahu předpokládaného adresáta tohoto listu — vrchního velitele patrně jediné armády na světě schopné podrobit si Irák vojensky. Aby rozptýlil obavy svých spojenců, a patrně též i v zájmu té skutečné a nefalšované transatlantické jednoty, přikročil George W. Bush k činu: 20. března 2003 se rozhodl na Irák zaútočit.

Domnívám se, že tyto dva dopisy mohou posloužit jako názorný příklad toho, čemu jazykozpytci říkají perlokuční účinek jazyka: tedy moci slova přivodit důsledky v reálném světě. Krátký oficiální list sepsaný hrstkou politiků dokáže přenést přes oceány a světadily celé armády, poslat tanky do center moderních velkoměst, a to se všemi nepřijemnými důsledky, jaké těžkotonážní ocelová mašinérie pro jejich obyvatele může mít. Není však podobnost dvou příkladů tohoto osobitého epistolografického žánru spíše jen formální? Mohou mít zmíněné dopisy společného něco více než jen jisté obecně jazykové rysy? Na první pohled lze takovou podobnost považovat za neopodstatněnou, ba přímo pošetilou. Zdá se, že tyto dva texty jsou více než nesrovnatelné: dělí je netoliko prostor, ale i čas, během něhož se v posledních desetiletích udály nesmírné politické změny — včetně zániku samotného Sovětského svazu. Nikoli však podle Václava Havla! V listopadu 2002 si Havel na pražské konferenci věnované transformaci NATO připomněl své mládí, rok 1968 a tehdejší invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Dějinné poučení, k němuž dospěl, svědčí plně o jeho duševní zralosti a vyrovnanosti: „Tato [...] zkušenost mne nutí k velké opatrnosti. A zdá se mi, že vždy znovu, chceme-li zasáhnout ve jménu ochrany lidského života proti nějakému státu, musíme si položit — byť třeba jen na okamžik a jen ve skrytu duše — otázku, zda nejde náhodou o nějakou verzi ‚bratrské pomoci‘. [...] Proto je vždy znovu třeba na lékárnických vážkách zvažovat, zda jde opravdu o pomoc lidem proti zločinnému režimu a ochranu lidstva proti jeho zbráním, anebo zda náhodou nejde o nějakou — pochopitelně

² J. M. Aznar et al., „United We Stand“, *The Wall Street Journal*, 30. 1. 2003 [http://online.wsj.com/news/articles/SB1043875685287040744].

sofistikovanější, než byla v roce 1968 ta sovětská — verzi ‚bratrské pomoci‘“ (S8: 207).³ Nelze tudíž než předpokládat, že když asi o dva měsíce později Havel podepsal dopis vyzývající k vojenskému zásahu proti Iráku, musel si být dobře vědom toho, nakolik dvojznačným se jeho požadavek může jevit. Dovolují si proto zvednout rukavici, která byla hozena tak vyzývací, a srovnat nesrovnatelné.

Události okupace z roku 1968 jsou dobře známy. Dubčekův pokus obrodit komunistický režim v Československu byl pro kremelské pány nepřijatelný. Vznikalo jím totiž reálné nebezpečí, že by proreformní předáci KSČ mohli podržít principy proletářského internacionalismu zájmům národním, a pokusit se tak vyklouznout ze sevření ruského medvěda. A kdyby navíc našel tento čin v „táboře míru a socialismu“ své napodobitele, sovětská říše by mohla zaniknout o dvacet let dříve, než k tomu skutečně došlo. Moskva Dubčekovi nesčetněkrát naznačovala, že bytí snad je obrodný proces populární mezi Čechoslováky, v Kremlu mnoho obdivovatelů nenalezl. Žel, Praha na tyto jasné signály příliš nereagovala, a tak se někdy v březnu či dubnu 1968 počala vojenská intervence jevit Sovětům stále více jako snad jediné řešení vyvstalého problému.

V daném okamžiku však ještě chyběla politická legitimita, která by takovýto krok ospravedlňovala. Nevíme přesně, kdy byl zvací dopis podepsaný pěti prominentními československými komunisty sepsán, ani jak vlastně dospěl na místo svého určení. Podle apokryfního příběhu jeden ze členů této konspirační pětky, první tajemník ÚV KSS Vasil Biľak, podstrčil toto tajné memorandum svému ukrajinskému protějšku Petro Šelestovi na pánském záchodku 3. srpna 1968 — při posledních předinvazních jednáních v Bratislavě. Ať již je tato legenda pravdivá či nikoli, byl onen dopis nakonec přece jen doručen svému adresátu Leonidu Brežněvovi, který jej 10. srpna přečetl na zasedání v Moskvě, na němž se vstup vojsk plánoval.⁴ A právě tento list také dobře posloužil svému účelu při ospravedlnění invaze z 21. srpna

³ Pokud není uvedeno jinak, pocházejí veškeré mé citace Havlových textů ze souborného vydání jeho díla, *Spisy*, sv. 1–8, Praha, 1999 a 2007. V textu jsou označeny citace písmenem S, po němž následuje číslo svazku *Spisů* a dále číslo stránky.

⁴ Podrobněji o tomto dopise zpravuje F. Janáček a M. Michálková, „Příběh zvacího dopisu“, *Soudobé dějiny*, 1993, č. 1, s. 87–101 [http://www.68.usd.cas.cz/files/studie/Pribeh_zvaciho_dopisu.pdf].

(viz komuniké v *Pravdě*). Okupace ČSSR vojsky Varšavské smlouvy sice kýženého efektu nedosáhla okamžitě, neboť signatáři zvacího dopisu nedokázali vytvořit předpokládanou „dělnicko-rolnickou vládu“, nicméně po počátečním zaváhání se Sovětům přece jen alespoň podařilo dostat většinu stávajícího československého vedení volky nevolky do Moskvy, kde pak již všichni přítomní — až na jednu paměťhodnou výjimku, k níž se ještě vrátím — ratifikovali tzv. moskevský protokol, který legalizoval dočasný pobyt Sovětské armády na československém území. V dané situaci ona „dočasnost“ trvala třiadvacet let.

Ani původ dopisu otištěného ve *Wall Street Journal* není dosud zcela jasný. O čí nápad šlo, jak byl dopis sepsán, komu byl určen a proč?⁵ Již jen samotný jeho název — jasná narážka na Lincolnovu řeč z roku 1858 známou coby „House Divided“ („Rozdělený dům“) — odkazuje k americké mytopolitické obraznosti a vede k důvodnému podezření o jeho neevropském autorství či alespoň o jistém transatlantickém vkladu. Nade vši pochybnost je však dnes již prokázáno, že dva ústřední body dopisu byly zjevně nepravdivé. Saddám Husajn nemohl porušit rezoluci Rady bezpečnosti č. 1441, z čehož ho osma dotýčných evropských politiků obviňovala, protože žádné zbraně hromadného ničení nevladl. A tyto neexistující zbraně hromadného ničení také nebylo komu předat nejen proto, že je Saddám neměl, ale též proto, že jeho údajné kontakty s teroristy z al-Kajdy byly jen dalším bohapustým výmyslem. Skutečnost, že tato obvinění byla plodem fantazie Bushovy administrativy a jejich účelem bylo jen ošálit americkou veřejnost, aby souhlasila s válkou, kterou se Bush rozhodl rozpoutat, byla známa dávno předtím, než

⁵ Podle některých komentátorů byl dopis údajně cílen na Radu bezpečnosti OSN. K tomuto soudu je patrně vede jeho poslední odstavec vyzývající tuto organizaci, aby „dostála svým povinností“ a odsouhlasila útok proti členskému státu OSN dříve, než by Blixova monitorovací a ověřovací komise mohla vydat svou zprávu o tom, zda se ZHN v Iráku skutečně nacházejí. Takovýto výklad se mi však jeví ošidným, protože nebere v úvahu složení Rady bezpečnosti samé. Vznešená fráze o „ryzím svazku“ spojujícím USA a Evropu, jíž dopis začíná, zcela opomíjí africké, latinskoamerické a asijské země, které v RB představovaly tři pětiny hlasů. A i kdyby nakrásně zástupci Ruska, Francie a Německa sedli signatářům dopisu na vějíčku evropské jednoty a hlasovali pro novou rezoluci opravňující vstup cizích vojsk do Iráku, její schválení by se neobešlo bez nejméně dvou dalších „neevropských“ hlasů. Aznar, *et tutti quanti*, však rozhodně nemohli být pomýleni natolik, aby si mysleli, že velebením „odvahy, velkorysosti a prozíravosti Američanů“, díky jimž „byla Evropa ve 20. století hned dvakrát osvobozena od tyranie: od nacismu a komunismu“, získají na svou stranu čínského, guinejského, mexického, pákistánského nebo syrského delegáta.

Charles Duelfer zveřejnil svou zprávu o tom, že pátrání po zbraních hromadného ničení v Iráku bylo bezvýsledné, a rovněž předtím než Národní komise pro teroristické útoky na Spojené státy došla k názoru, že Husajnův podíl na spiknutí vedoucím k tehdejšímu teroristickému útoku v New Yorku byl veškerý žádný. Proslov doyena Senátu USA Roberta C. Byrda z 21. května 2003 je výmluvným svědectvím toho, proč tato strategie slavila úspěch na západní straně Atlantiku:

„Co se situace v Iráku týče, domnívá se tento senátor, že souhlas amerického lidu s nevyprovokovaným přeпадením suverénního státu, porušujícím tradiční mezinárodní právo, byl vylákán na základě falešných premis. Existuje hojnost důkazů o tom, že strašlivé události z 11. září byly pečlivě zmanipulovány tak, aby se pozornost veřejnosti obrátila od Usámy bin Ládina a členů al-Kajdy, kteří byli inspirátory útoku z 11. září, na Saddáma Husajna, jenž jím nebyl. K uspišení naší invaze do Iráku se prezident a členové jeho kabinetu snažili vykouzlit co nejuděsnější představy, počínaje hřibovitými mraky přes zakopané bedny plné bakteriologických zbraní až po kluzáky připravené roznést smrtonosné bacily po našich velkoměstech. Byli jsme předávkováni nadsázkami ohledně přímého ohrožení našich svobod Saddámem Husajnem. Tato taktika měla v národě, stále ještě trpícím kombinací posttraumatického stresu a spravedlivého hněvu, jenž následoval po útocích z 11. září, zcela bezpečně vyvolat potřebnou reakci. Šlo o využití strachu. Šlo o předstíraný lék na hněv.“⁶

Byli-li dopis Brežněvovi využít se zpětnou platností, totiž aby dodal legitimitu vojenskému *fait accompli*, pak měl dopis osmy funkce předjímací. Byl plánovanou součástí obecné psychologické kampaně, jež měla vybičovat válečnou hysterii a přimět svět k tomu, aby přehlédl, že tento *casus belli* byl zosnován na základě prefabrikací a dohadů.⁷ Evropany (včetně občanů zemí, jejichž

⁶ Robert C. Byrd, „The Truth Will Emerge“. Citováno podle stránek organizace West Virginia Patriots for Peace [http://www.wvpatriotsforpeace.org/speeches/byrd_05_21_2003.html].

⁷ Viz např. kompilaci, kterou vydal Bílý dům 22. ledna: „The Apparatus of Lies: Saddam's Disinformation and Propaganda 1990-2003“ [http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/ogc/apparatus/], případně též následný vilniuský dopis z 5. února, v němž předáci z rumsfeldovské „nové Evropy“ vyhlásují svoji plnou podporu vojenskému řešení irácké krize. Tato akce souzněla s Powelovou prezentací důkazů v OSN o Husajnově faktickém porušování rezoluce č. 1441, kterou politici z východní Evropy shledali „přesvědčivou“, viz „Statement of the Vilnius Group Countries“ [http://www.novinite.com/view_news.php?id=19022].

Ediční poznámka

Původně předneseno na konferenci věnované poetice a politice v díle Václava Havla konané v červnu 2005 na univerzitě Michela de Montaigne v Bordeaux. Anglický originál byl publikován elektronicky, viz „Václav Havel and the Invasion of Iraq“, *Vulgo.net*, 20. 8. 2005. Francouzský překlad byl vydán v aktech konference, viz „Václav Havel et l’invasion de l’Irak (avec des références constantes à l’occupation par les Soviétiques de la Tchécoslovaquie en 1968)“, přel. Carole Paris-Formanek, in M. Burda (ed.), *La politique et la poétique dans l’œuvre de Václav Havel* (Toulouse: Slavica Occitania, 2007), s. 149–176. Italský překlad viz „Václav Havel e l’invasione dell’Iraq“, přel. Pino De Nigris, *Vulgo.net*, 11. 2. 2007. Český překlad Martina Machovce vyšel ve zkrácené podobě tištěně („Václav Havel a invaze do Iráku: Úvaha vedená se stálým zřetelem k sovětské okupaci Československa v roce 1968“, *Mladá fronta Dnes*, 20. 8. 2005, příl. Kavárna, s. 1–3) a v úplnosti elektronicky („Václav Havel a invaze do Iráku“, *Vulgo.net*, 20. 8. 2005). Pro toto vydání byl text autorsky i redakčně důkladně přehlednut a místy revidován, odkazy byly ověřeny a aktualizovány.

Marketingový dotazník

Členský průkaz IV. odboje[®]

/ reklama

VÁŽENÝ ČTENÁŘI/ČTENÁŘKO,

naše firma hodlá zanedlouho uvést na český trh všemi již dlouho očekávaný módní doplněk, dokonalý a jedinečný:

ČLENSKÝ PRŮKAZ IV. ODBOJE®

Abychom však plně uspokojili požadavky i těch nejnáročnějších zákazníků, naléhavě potřebujeme Vaši pomoc. Vaše odpovědi na stručný dotazník, o jehož vyplnění Vás tímto prosíme (viz naproti), umožní našim návrhářům vytvořit špičkový design na světové úrovni, který bude plně odpovídat všem Vaším potřebám. Děkujeme předem za laskavou spolupráci a doufáme, že si nový produkt budete moci již záhy zakoupit v každé lepší prodejně značkové módy.

Všechny úplné odpovědi budou slosovány a 3 výherci obdrží knižní publikaci proslulého českého učence, prof. Mgr. Martina C. Putny, Dr., *Václav Havel: Duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*, jež na základě nově nalezených dokumentů StB nabízí překvapivou odpověď na otázku, co nacházeli muži přitažlivým na našem prvním polistopadovém prezidentovi (text není vhodný pro školní mládež a nezletilé).

Mnoho štěstí a úspěchů Vám i Vaším blízkým přeje

Reklamní a odbytové oddělení
ZSB.comm™

Své odpovědi ohodnotte číslovkou

od 1 (nejvyšší preference) do 3 (nejnižší preference):

1) V jaké barvě by měl být Členský průkaz:

- jahodové
- broskvové
- jen černobílý

7) IV. odboj by měl navazovat na odkaz:

- Karla Kramáře
- Julia Fučíka
- bratři Mašínů

2) Jeho povrch by měl být:

- lesklý
- matný
- texturovaný

8) Současný režim chce svrhnout z důvodů:

- etických
- estetických
- osobních

3) Do IV. odboje chce vstoupit kvůli:

- dobrodružství
- společenské prestiží
- vyšší penzi

9) Hlavní náplní odboje by měl být:

- individuální teror
- sabotáže a záškodnictví
- popírání Holocaustu

4) Illegální činnosti se mohou věnovat:

- v pracovní době
- o víkendech a svátcích
- pouze během dovolené

10) V případě, že padnu do rukou agentů BIS, předem souhlasím se:

- simulovaným topením
- elektrickými šoky
- převozem do tajné mučírny CIA ve Starých Kiejkutech

5) V odboji se chci specializovat jako:

- spojka
- pyrotechnik
- dvojitý agent

11) Budu-li popraven, žádám, aby:

- moji katani byli postaveni před Haagský tribunál
- můj popel byl rozptýlen na úpatí hory Říp
- smutek nebyl nikdy spojován s mým jménem

6) Vzniklé náklady by měly být hrazeny:

- z členských příspěvků
- únosy a loupežemi
- zahraničními špiónážními centrály

12) Po úspěšném převratu hodlám:

- odejít do ústraní
- usilovat o nejvyšší státní funkce
- iniciovat V. odboj